

Die „Ou Goud“ van die Afrikaanse

IN die „Voorwoord van die Berymer“ voor die Afrikaanse psalmboek skryf die digter:

„Noodsaaklik moet vermeld word dat hierdie ritmiese bewerking van die Psalms nie geheelal die vrug is van oorspronklike digarbeid nie. Dankbaar is gebruik gemaak, veral by die bekende Psalms, van die onder ons bekende en veelsins uitnemende Hollandse Psalmberyming. Dan het ook Marnix, Vondel, Camphuysen e.a. hulle kostelike bydrae gelewer vir sover verse of reëls aan hulle beryminge ontleen of deur hulle geïnspireer is. Van dit alles kan hier geen nadere rekenskap gegee word nie. Dit was my strewe om dié oue goud vir die Kerke van Suid-Afrika nie verlore te laat gaan nie.”

In die proef vir 'n volgende oplaag is die slot van die sin waarin Marnix e.a. genoem word, gewysig tot: „vir sover reëls, verse of selfs hele Psalms (soos 3, 38, 88, 119, 125) deur vertaling of vrye aanwending aan hulle beryminge ontleen of deur hulle geïnspireer is.”

In voorlopige uitgawes van 'n aantal van sy Psalms, soos in „36 Psalme in Afrikaans“ (1922), het Totius gereeld ontlenings erken.

In 'n radiotoespraak enkele maande gelede gehou, het die digter by wyse van saamvatting van wat hy by ander geleenthede gesê het, nadere verantwoording gedoen. Met sy toestemming maak ek gebruik van hierdie toespraak en sêter heelwat daaruit. Terwyl ek nou oor die Psalmberyming skryf, sal ek maar van die geleentheid gebruik maak om kortliks verslag te doen van enkele ander mededelings in gemelde toespraak, al staan dit nie in direkte verband met die onderwerp van hierdie opstel nie — dis m.i. waardevolle gegewens wat nie verlore mag gaan nie. Dit gaan oor die „interne wordingsgeskiedenis“ van die werk. Ek stel die digter self aan die woord:

„Veel van die werk het nie die eerste lig in die studeerkamer gesien nie; en ander gedeeltes is wel in die studeerkamer opgeskrywe, maar is tog elders gekonsipieer Sover ek my herinner, is Psalm 33 berym terwyl ek in 'n tentjie naby Vaalrivier gestaan het. Voorhande was alleen 'n Hollandse Bybeltjie en 'n Psalmboek. Ek moes op my skoot sit en skrywe, terwyl die sand nou en dan oor die papier gewarrel het. Psalm 148 weer is in ritmiese vorm gegiet terwyl ek gekuier het by 'n vriend in die distrik Frankfort. In die voorkamer op die rusbank, alweer net gewapend met 'n Hollandse Bybeltjie en 'n Psalmboek, het ek die rustige omgewing gevind om die werk te doen. Ek meen dat slegs enkele reëls later, aan die hand van ander berymings, verander is. Die beryming van Psalm 91 het plaasgevind terwyl my ou vriend Dr. H. C. M. Fourie en ek op die plaas van smôrens tot saans druk besig was met die nasien van ons vertaalwerk. Om van die moeikhede van die Ou-Testamentiese vertaalwerk, wat ons gedurende die dag so vasgevat het, vry te kom, het ek saans na die slaapkamer in my geheue enkele verse van die Leepsalm meegeneem. Langsamerhand het, by die bepeinsing op die rusbed, die vers of verse ritmiese gestalte gekry. Hierdie prosedure het meteens rusaanbrengend gewerk. Ek het amper gaan glo wat my vader my dikwels as lewensreël voorgehou het, naamlik: Rus is verandering van werk!

„In die bo-aangeduide sin kan baie verse in ons Psalmboek nagwerk genoem word; d.w.s. hulle het in die donker gegroei op die rusbed en is meestal later eers in die studeerkamer opgeskrywe. Nog 'n aantal verse, ook nie gering in getal nie, kan veldwerk genoem word vir sover hulle gestalte gekry het terwyl ek in die veld rondgewandel het, veral gedurende die nege maande dat aan my verlot toegestaan is om die beryminge te voltooi. Dié hele tyd het ek op Krugerskraal, 'n plasie naby Potchefstroom, deurgebring. Sommige doringbome op plekke op die rantjies herinner my nou nog aan die verse wat daar ontstaan het.”

Dan beskryf die digter die eenvoudige, skraal gemeubileerde kliphuisie wat sy „studeerkamer“ was.

„Weens die smart wat ons toe daar op die plaas oorval het, het ek net Psalm 100, een van die kortstes, klaar gekry. Ek het met 'n korte begin, omdat ek toe nog net daarvoor kans gesien het. Bowendien was dit een met 'n maklike rymskema.

„Later is die klipgeboutjie bietjie vergroot. Daar het ek my intrek geneem gedurende die laaste skof. Die heerlike stilte wat ek daar geniet het gedurende die laaste nege maande wat aan die berymingswerk bestee is, die heugenis daarvan sal in my gemoed altyd wegsmelt soos 'n sagte salf. Ek voel nog altyd dankbaar teenoor die Kuratore van die Teologiese Skool wat my in staat gestel het om in dié klipgeboutjie nie alleen te werk nie maar ook te rus en te geniet.

Psalmboek

deur

Prof. dr. G. DEKKER

„Totius“

„Opmerklik is dit my nog altyd dat ek daar begin het en daar geëindig het; dat ek daar 'n aanvang gemaak het met een van die kortste Psalms en daar opgehou het met die langste van almal, wat ek vir die laaste gebêre het, nl. Psalm 119.

„As slotsom kan vasgestel word dat goed twee-derdes van die Psalmberyming in sy bewerking geen gereelde verloop gehad het nie. Onderbrekinge het gedurig voorgekom. Somtyds het die werk vir maande stilgestaan. Ook die ure wat daaraan bestee is, was geen bestendige werkyd nie. Dringende ampsbesigheede het dikwels geen ander keuse oorgelaat nie as om los te woeker wat nie vanself los wou kom nie.”

Vervolgens wys Totius op die heel besondere stylmoeikhede wat aan hierdie werk verbonde was. En hy sluit af, met te sê:

„Wat ek alleen in verband hiermee wou sê, is dat vir so 'n hoogstaande, deur al die Psalms heen volgehoue kunsbewerking, buitengewone kunsvaardigheid en buitengewoon veel rustige tyd nodig is. Wie oor dié grondvereistes nie in dié buitengewone mate beskik nie, moet tevrede wees met wat hy onder omstandighede kan lewer.”

Ek dink dat my lesers dit met my eens sal wees dat hierdie opmerkinge wat in hul trouhartigheid en eenvoud, ook deur die gemoedelike, suiwere prosa, laat dink aan Vondel se „berechten,” 'n literêre dokument van betekenis is.

Maar nou die eintlike onderwerp van hierdie opstel — die „ou goud“! Daaroor sê die digter die volgende:

„Dit wat die berymer self betref. Maar daar is dan nog dié middel dat hy die hulp van ander kunstenaars kan inroep en profiteer van wat hulle tot stand gebring het. Dit gaan by die Psalmberyming tog nie om die eer van die individuele digter nie, maar om die stigting van die gemeente en die eer van God. Vandaar dat ek by die ritmiese vertolking van die Psalmboek dikwels ander kragte te hulp geroep het.”

En dan gee hy „nadere rekenskap” van die metode wat in hierdie opsig gevolg is.

„Volledige rekenskap is alleen moontlik as 'n mens 'n opsetlike verhandeling oor die onderwerp skrywe, waaraan 'n noukeurige ondersoek voorafgegaan het. Daarsonder is dit ook vir my onmoontlik om presies of by benadering vas te stel hoeveel aan ander digters direk of indirek ontleen is en hoeveel oorspronklike werk is — as 'n mens ten minste van 'oorspronklik' kan spreek by werk wat die gedagtes van ander, heilige digters net maar artistiek moet vertolk.”

Daarop wys Totius self op 'n aantal sprekende voorbeelde van ontlening, veral aan Camphuysen, om dan as volg te eindig:

„Meer wil ek nie aanhaal nie. Die leser sal bemerk dat ek vryelik gebruik gemaak het van alles wat goed en mooi gesê was deur ander. Waarom sou ek probeer verbeter as ek reëls of verse gevind het wat inderdaad onberispelik is en met klein veranderinge in Afrikaans oorgeneem kan word? Bowendien het ek gevoel dat eers op dié manier die rykheid en rypheid bereik word wat ons almal begeer by die vertolking van so 'n ontsaglike volheid en menigvuldigheid as wat in die Psalmboek, die kunstgewroeg van die Heilige Gees van God, gevind word. So werk almal saam, ook hulle wat nog spreek nadat hulle gesterf het, tot glorie van God.”

Soos reeds in my opstel in *Die Huisgenoot* van 16 en 23 Julie 1937 beklemtoon, gaan Totius volkome selfstandig tot die Psalms, sowel in die oorspronklike Hebreeus as in die Afrikaanse vertaling, wat sy werk is. Van dat die saak van 'n Afrikaanse Psalmboek ter sprake gekom het, is die hoop gekoester en ook openlik uitgespreek deur geleerd en ongeleerd dat dit so na moontlik aan die in ons volksiel so diep ingewortelde Nederlandse beryming sou staan. Volkome begryplik. En dit sal seker aanvanklik vir vele 'n teleurstelling gewees het dat Totius hier nie meer na gestrewe het nie. Tog kan ons hom nie dankbaar genoeg wees nie dat hy hierin die drang van sy eie digterskap gevolg het, selfs in die baie gevalle waar die Nederlandse vertolking so hoog staan. By al die moeikhede wat hy moes oorwin, al die beperkinge wat sy taak hom opgelê het, was dit gebiedend noodsaaklik dat tussen die Hebreeuse Psalms, waarin hy hom so diep ingeleef het, en sy herskeppende vertolking daarvan nie nog die verpligte navolging van ander digters se bewerking as belemmering van die onmisbare kunstenaarsvryheid sou staan nie. En daarom het hy met kunstenaarsintuisie sy eie gang gegaan en in die plek van die so geliefde:

Zalig hij, die in dit leven,
Jakobs God ter hulpe heeft;
Hij, die door den nood gedreven,
Zich tot Hem om troost begeeft;
Die zijn ziel in 't hach'lijkst lot,
Vestigt op den Heer, zijn God,

selfstandig sy skone verse gegee wat in die siel van die nageslag seker net so diep sal inwortel:

Salig hy wat in die lewe
sonder hulp en sonder raad
as hom alles wil begewe,
vlug tot God, sy Toeverlaat;
en ook in die swartste nag
op die Here alleen bly wag.

Hierdie handhawing van sy vryheid spruit nie voort uit individualisme, uit jag op oorspronklikheid nie; dit is die *sine qua non* van alle kunstskipping, wat altyd individueel is.

Waar Totius geweier het, moes weier, om 'n ander beryming slaafs na te volg, het hy egter *vrywillig en uit innerlike drang* 'n ruim gebruik gemaak van die werk van ander. Dit kon, dit moes hy doen kragtens die gees waarin hy hierdie taak onderneem het — die enigste gees waarin dit tot geslaagde uitvoering gebring kon word. Sy ritmiese vertolking van die Psalms het nie ontstaan uit die drang tot persoonlike kunstprestasie nie. Daardie selfontlediging waarop ek in my vorige opstel so die nadruk gelê het, het hy in ruime mate en met groot sukses beoefen. Hierdie aanwending van sy digterstant was immers 'n geloofsdaad, diens van God. En daarom kon hy sonder dat 'n oorwinning op individualistiese digterstrots nodig was, gul en trouhartig gebruik maak van die skone wat ander gelowiges gelewer het in diens van die-

(Vervolg op bladsy 17.)

Die „Ou Goud” van die Afrikaanse Psalmboek

(Vervolg van bladsy 15.)

selfde strewe. Waar ander digters die ewige waarhede en die ontroering wat hulle in goddelik geïnspireerde sangers opgewek het, so heerlik vertolk het, skroom hy nie om dankbaar daarvan oor te neem nie. En waar hy worstel om sy ontroering die stukke taalmateriaal te laat deurgloei, aanvaar hy dankbaar die middele wat hulle aangewend het. „Drie dinge is nodig om 'n goeie boek te skrywe: talent, kuns en tegniek; dit wil sê: die natuur (natuurlike aan-

Marnix

leg), ywer en oefening,” het Joubert gesê. Wat 'n mens se standpunt ook mag wees insake die ou strydpunt oor die verhouding tussen besieling en tegniek, sal dit tog wel vir elkeen duidelik wees dat in hierdie heel besondere kuns van psalmberyming die faktore wat Joubert bedoel met „métier, habitude” 'n veel groter rol sal speel as in vrye liriek. En dat hierin die berymer dus veel kan leer van voorgangers. Waar dit hier op aankom, is dat die digter dit vrywillig gedoen het en dat hy nie handel uit gemaksgug of oneerlike sug om te praal met ander mense vere nie — die bewys daarvoor is die resultaat dat sy verse nie vervaal of vervlak, dat die gevoelstroom nie onderbreek word nie. Intendeel, sommige van hierdie deur ander digters geïnspireerde reëls of hele strofes, wat dikwels selfs getroue vertalings is, behoort tot sy mooiste gedeeltes en beantwoord ten volle aan die eis wat die keurders van die Nederlandse psalmboek gestel het toe hulle daarop gelet het „welke (berijmingen) de verbeeldingskracht en het hart sterkst aandoe.”

Dis nie my bedoeling in hierdie opstel om 'n uitvoerige verslag te gee van hoeveel en waaraan Totius ontleen het nie. Dit sou 'n baie uitgebreide en intensiewe studie vereis. Ek wil slegs 'n paar indrukke gee van hoe hy ontleen het — die digter self kon ons in sy radiopraatjie slegs mededelings doen van sy werkwyse en bronne, wat hy in gesprekke met my nog verder aanvul het, maar die beoordeling van die karakter en resultaat moes hy aan ons oorlaat.

Die eerste bron waaruit hy geput het, is vanselfsprekend die Nederlandse beryming. Dié is so bekend vir ons dat elkeen vir homself onwillekeurig gedurig die vergelyking sal maak. Ek hoef hier dus nie breedvoerig by stil te staan nie. Hoewel die digter die dwang van slaafse navolging verwerp het en ook nie slaafs nagevolg hét nie, het hy tog veel van die beproefde skoonheid, wat so deel geword het van ons geestesbesit, behou. Maar let op hoe hy dit aangewend het, hoe dit ook deel geword het van sy siel sodat dit opgelos is in die gevoelstroom van sy psalm. Daardeur word ons telkens verras deur die ou skatte wat in hul nuwe omlysting glans met verjongde skoonheid weer hewiger ontroer

met die ou vertroude ontroering. En let dan veral ook op hoe die afwykinge nie slegs 'n handhawing is van die Afrikaanse taaleie nie, maar veral voortvloei uit eie siening en lewendige gevoel. Die voorbeelde lê só voor die grype dat dit moeilik is om 'n keuse te maak. Laat ek strofe 7—8 van Psalm 68 lê naas die ooreenkomstige str. 8—9 van die Nederlandse beryming. Ek kies hulle ook omdat die Hollandse verse so bekend en geliefd is.

Laat Basans hemelhoeë rots
hom ophef in sy yd'le trots
met al sy bulte en berge;
wat spring jul, berge, rug aan rug,
geweldig in die hoë lug
om Sions kruin te terge?
God self het hierdie berg begeer,
om daar in lig, in glans en eer,
volmaakter, skoner, witter
as sonneglans en sonneskoon
vir ewig by sy volk te woon
en voor hul oog te skitter.

Elkeen voel dadelik hoeveel beeldender, konkreter hierdie hele strofe is as die Nederlandse. Let op die klankplastiese uitbeelding van die trotse uitdagendheid in die rymwoorde „rots” en „trots”; dit word voortgesit in die konkrete „met al sy bulte en berge”; hoe fel staan die Oosterse natuurskouspel voor ons in die berge wat, rug aan rug, geweldig spring in die hoë lug. En dan die intensiteit, die skittering van wit lig in die tweede helfte van die strofe wat tot so 'n klimaks styg in die gloed van adjektiewe en selfstandige naamwoorde. Voorwaar, Totius se afwykinge van die Nederlandse psalm het dit juis sy heerlike skoonheid gegee. Vergelyk slegs die tog ook mooie maar na Totius se verse noodwendig mat klinkende Hollandse psalm:

Dat Basans hemelhooge berg
Met al zijn heuvelen Zion terg'
En wane t' overtreffen;
Wat springt gij, bergen, trotsch omhoog?
Wat wilt g'u, in der volk'ren oog,
Bij Zions berg verheffen?
God zelf heeft dezen berg begeerd
Ter woning, om, aldaar geëerd,
Zijn heerlijkheid te toonen;
De Heer, die hem verkozen heeft,
Die trouwe houdt en eeuwig leeft,
Zal hier ook eeuwig wonen.

Veel nader aan die Nederlandse psalm staan die agtste strofe; tog gee dit nêrens die indruk van moeisame vertaling nie. Intendeel, dis spontane poësie. Ek kursiveer enkele reëls waarop ek veral die aandag wil vestig:

Gods eng'lemagte bo die swerk
het, tien- en tienmaal duisend sterk,
slagvaardig uitgesewe;
by hulle is sy majesteit
'n Sinaï in heiligheid,
deur bliksemlyng omgewe.
U het omhoog gevaar vol eer;
die kerker was u buit, o Heer,
en gawes u beloning
wat neerdaal op die mensekind;
selfs wie opstandig is, dié vind
by U, o Heer, 'n woning.

Plaas hiernaas die Nederlands:

Gods wagens, boven 't luchtig zwerk,
Zijn tien- en tienmaal duizend sterk,
Verdubbeld in getalen.
Bij hen is Zijne majesteit,
Een Sinaï in heiligheid,
Omringd van bliksemstralen.
Gij voert ten hemel op, vol eer;
De kerker werd Uw buit, o Heer;
Gij zaagt Uw strijd bekronen
Met gaven, tot der menschen troost:
Opdat zelfs 't wederhoorig kroost
Altijd bij U zou wonen.

Die derde reël, „slagvaardig uitgesewe” is 'n mooi plastiese trek teenoor die weinigseggende „verdubbeld in getalen.” Die letterlik oorgeneemte „die kerker was u buit” sou ons by Totius nie verwag nie — waarom nie die konkrete „gevangene(s)” van die Bybelsalm nie? Die twee slotreëls is weer frisse eie vinding.

So sou ek nog tal van voorbeelde kan aanhaal waar Totius se navolging of vertaling sowel as sy afwyking van die Nederlandse psalm sy digterskap openbaar. Laat ek volstaan met slegs nog een voorbeeld te siteer. Psalm 98, vs. 8—9, lui as volg:

Laat die riviere in die hande klap, die berge te saam jubel
voor die aangesig van die Here; want Hy kom om die aarde te oordeel;
Hy sal die wereld rig in geregtigheid en die volke met reg.

Die Nederlandse beryming lui:

Laat al de stroomen vroolijk zingen,
De handen klappen naar omhoog;
't Gebergte, vol van vreugde, springen
En hupp'len voor des Heeren oog:
Hij komt, Hij komt, om d' aard' te richten,
De wereld in gerechtigheid;
Al 't volk, daar 't wreed geweld moet zwichten,
Wordt in rechtmatigheid geleid.

Totius:

Laat al die strome nou die hande
in jubel saamklap van omlaag;
laat die gebergtes langs hul wande
die juigtoon altyd verder draag.
Hy kom, die Regter van die volke,
omstraal deur reg en majesteit;
Hy span sy vierskaar in die wolke
en oordeel in regmatigheid.

Let op hoe Totius in die eerste vier reëls 'n konkrete eenheidsbeeld gee: die geskel van die strome wat deur die hoë bergwande weerkaats word.

Naas die Nederlandse beryming het Totius gebruik gemaak van die ritmiese bewerkinge van Marnix, Vondel, Revius en veral van Camphuyzen. Werk van hierdie digters het hy leer ken in G. van Elring se *De Psalmen; Gekozen en bewerkt uit vele Dichters*; Amsterdam, z.j. Die samesteller het gekies uit die beste Nederlandse beryminge — baie psalms het hy saamgestel uit die werk van verskillende digters, sonder dat hy die aandeel van elke digter presies aangee. Daarby kom nog dat hy self wysiginge aangebring het: „Indien ik matte of gebrekkelijke plaatsen in ene vertaling ontmoette, welke ik nochtans de voorkeur boven andere vertalingen geven moest, heb ik gepoogd die te verbeteren, waartoe mij veelal de hulp van andere dichters ten dienste stond.” Sodat dit 'n hele uitsoekery

Joost van den Vondel

sou afgee om te bepaal aan watter digter bepaalde strofes of verse toegeskryf moet word! Naas hierdie bundel het Totius gebruik Marnix se *Psalmen Davids, in Nederlandschen Dichtegestelt* ('s Gravenhage, 1871) en *Rijm-dichtsch Uyt-breydinge over den Psalter Davids na de Fransche dicht-mate van C. Marot, en T. Beze* in 'n ou uitgawe met musiek waarvan die titelblad verlore geraak het. Vondel en Revius het Totius gebruik alleen in sover hulle in Van Elring se bundel voorkom.

(Slot volg)

„DIE HUISGENOOT” IS DIE ARM MAN SE
UNIVERSITEIT